

การใช้สมุนไพรกับพระสาวกในพระพุทธศาสนา Herbs and Utilizing for Monks in Buddhism

อิสริย์ วัฒนเสวตน์¹

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี¹

Isaree Watthanasavest¹

Master of Arts students Department of Social Development ¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College¹

บทคัดย่อ

“อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ” นับแต่โบราณกาลมานั้นมนุษย์ได้ดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้รู้จักพืชพรรณไม้ต่าง ๆ มากมายหลากหลายชนิดที่สามารถใช้เป็นอาหาร เชื้อเพลิง ที่พักอาศัย เครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือในการดำรงชีพและยังนำมาใช้เป็นยาเพื่อบำบัดรักษาโรคได้ด้วย โดยมีพืชบางชนิดที่ถูกค้นพบว่ามีฤทธิ์หรือสรรพคุณสามารถนำมาใช้เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ เรียกว่า สมุนไพร เพื่อให้เกิดความเข้าใจ จึงขอยกบางประเด็นถึงลักษณะต่าง ๆ ของสมุนไพรและประโยชน์ในการรักษาโรคต่าง ๆ รวมถึงแนวทางการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคให้กับศิษยานุศิษย์หรือภิกษุอาพาธในพระพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาลมาให้ทราบพอสังเขปตามลำดับต่อไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542)

คำสำคัญ: การใช้สมุนไพร, สาวก, พุทธศาสนา.

Abstract

“Arôkayā Paramā Lāpā, Hale is a good for fortune” Since from the antiaque time all human who were serviced and lifestyles with environment so that, they known for all plants in forest. Then some of them could be used for food fuel resident and garments. There were more belongings using for their lifestyles and can be treatment from disease. There were some plants have been prowess or properties can use for treatment from illness were called herbs.

So that, for understanding example for this article about herbs and utilizing for Monks in Buddhism from the antiacne time for acknowledgement as follow,

Keywords: Herbs Utilizing, Monks, Buddhism.

1. วิถีชีวิตมนุษย์อันเนื่องด้วยป่า

วิถีชีวิตมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากพืชพรรณไม้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปในธรรมชาติ นำมาเป็นอาหารบ้าง นำมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยบ้าง นำมาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มบ้าง และใช้ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต รวมถึงการนำไปใช้ทำเป็นอาวุธในการป้องกันตัวจากศัตรูและภัยอันตรายได้ด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า มีพืชพรรณไม้บางชนิดที่สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นยาในการรักษาโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ เรียกว่า พืชสมุนไพร หมายถึง พันธุ์พืชตามธรรมชาติที่มีมากมายหลากหลายชนิด ที่สามารถนำส่วนต่าง ๆ อาทิเช่น ต้น เหง้า ราก ใบ ดอก และหัว เป็นต้น มาปรุงหรือประกอบเป็นยา ด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อการรักษา บำบัด บรรเทาอาการของโรคต่าง ๆ ป้องกันการเกิดโรคและยังสามารถนำมาฟื้นฟูบำรุงสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงได้ ทั้งนี้เมื่อผ่านกระบวนการปรุง แปรรูป หรือนำไปผสมกับสารประกอบสำคัญอื่น ๆ เพื่อให้เกิดสรรพคุณที่ดียิ่งขึ้นและเพื่อความสะดวกในการนำไปใช้ในการรักษาแล้ว จึงเรียกว่า ยาสมุนไพร หมายถึง ผลผลิตธรรมชาติที่ได้จากพืชชาติ ที่นำมาใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยา เพื่อบำบัด บรรเทาและรักษาอาการของโรคต่าง ๆ ป้องกันโรคและฟื้นฟูบำรุงสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงได้ พืชสมุนไพรและการใช้เพื่อนำมารักษาหรือป้องกันโรคนั้น ๆ ยิ่งยุคนี้มีกระแส ไวรัสโควิด-19 มาเบียดเบียนวิถีประชา ก็มีสมุนไพรหลายตัวได้รับการกล่าวขานว่ามีสรรพคุณป้องกันและต้านพอเป็นที่บำบัดความกังวลและก่อกำเนิดในบ้านเรา เช่น ขิง ข่า ฟักทะลายโจรบ้าง ซึ่งก็มีอยู่คู่กับวิถีประชาตลอดมา รวมถึงสาวกผู้ประพฤติปฏิบัติชอบที่เรียกว่า “สุปฏิปันโน” ความเป็นมาดังต่อไปนี้

2 แนวคิดทฤษฎีการใช้สมุนไพรตามหลักพระธรรมวินัย

ความหมายของคำว่า ยา (เภสัช) คำว่า “ยา” คำนี้ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 มาตราที่ 4 ได้ให้นิยามเฉพาะของความหมายไว้ว่า

1. เป็นวัตถุที่รองรับไว้ในตำรายาที่รัฐมนตรีประกาศ
2. เป็นวัตถุที่มุ่งหมายสำหรับการวินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษา ป้องกันโรค หรือความเจ็บป่วยของมนุษย์หรือสัตว์

3. เป็นวัตถุที่เป็นเภสัชเคมีภัณฑ์ หรือเภสัชเคมีภัณฑ์สำเร็จรูป หรือ เป็นวัตถุที่มุ่งหมายสำหรับให้เกิดผลแก่สุขภาพ โครงสร้าง หรือการกระทำหน้าที่ใด ๆ ใน ร่างกายของมนุษย์และสัตว์ (ฝ่ายวิชาการ, กฎหมายสาธารณสุข, 2544 : 5-6)

ทิพยา ปาณะโตชะ (2519 : 11) ให้ความหมายของคำว่า “ยา” ไว้ว่า ยานั้น หมายถึง วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการบำบัด บรรเทา รักษา ป้องกันโรค หรือความ เจ็บป่วยของมนุษย์ หรือให้เกิดผลแก่สุขภาพ หรือทำหน้าที่ในร่างกายมนุษย์

อนึ่งยาตามความหมายของพระพุทธศาสนา คำว่า “ยา” พระพุทธศาสนา เรียกว่า “เภสัช” เป็น 1 ใน 4 ตามหลักปัจจัย 4 คำว่า “เภสัช” ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนานั้น มิได้หมายถึงเฉพาะยารักษาโรคเท่านั้น แต่ยังหมายถึง อาหารและหลักธรรมอีกด้วย ดังมีหลักคำสอนที่พอจะนำมาพิจารณาในที่นี้ ดังนี้

3. เภสัชตามหลักพระวินัย

เภสัชตามหลักพระวินัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 สัตตาหาลิก หมายถึง เภสัชที่ภิกษุรับประทานแล้วเก็บไว้ฉันได้ตลอดระยะเวลาเพียง ๗ วัน เท่านั้น เภสัชที่เป็นสัตตาหาลิก คือ เภสัชทั้ง 5 มีเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย

3.2 ยาวชีวิก หมายถึง เภสัชที่ภิกษุรับประทานแล้วเก็บไว้ฉันได้ตลอดชีวิต แต่ต้องมีเหตุจำเป็น คือ อาหารจึงจะนำมาใช้ได้ ถ้าไม่อาหารและนำมาใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ เภสัชที่เป็นยาวชีวิก คือ เภสัชที่ได้มาจาก รากไม้ เปลือกไม้ และใบไม้ เป็นต้น

เภสัช ตามหลักพระวินัย ที่หมายถึง ยารักษาโรคและอาหาร พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า “เราพึงอนุญาตอะไรหนอ เป็นเภสัชแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นเภสัช อยู่ในตัวและเขาสมมุติว่าเป็นเภสัชทั้งจะพึงสำเร็จประโยชน์ในอาหารกิจ (อา-หา-ระ-กิจ) แก่สัตว์โลกและจะไม่พึงปรากฏว่าเป็นอาหารหยาบ... เราพึงอนุญาตเภสัช 5 (เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย) นี้แก่ภิกษุ ทั้งหลายให้รับประทานในกาลแล้ว บริโภคในกาล”

คำว่า “ยาคุ” หมายถึง ยารักษาโรคและอาหารด้วย ดังปรากฏในเภสัชขขันธกะว่า ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จถึงพระนครราชคฤห์ ทรงประทับ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ในคราวนั้นพระองค์ทรงพระประชวรด้วยโรคลมเกิดในพระอุทร พระอานนตดำริว่า “เมื่อก่อนนี้ พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวรด้วยโรคลมเกิดในพระอุทรทรงพระสำราญได้ด้วยยาคุที่ปรุงด้วยของ 3 อย่าง คือ เมล็ดงา ข้าวสารและถั่วเขียว (วินย.ม. (ไทย) 5/49/56)

หลักการและตัวยาสมุนไพร

หลักการใช้สมุนไพร ตามที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องของการใช้สมุนไพรที่ทรงมีพุทธานุญาตแล้วพบว่ามีแนวทางในการใช้ แนวทางการใช้สมุนไพรตามพุทธานุญาต หลักการใช้สมุนไพรในสมัยพุทธกาลนั้น ถึงแม้ว่า จะมีหมอชีวกโกมารภัจจ์ ซึ่งเป็นแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญก็ตาม เมื่อมีภิกษุอาพาธจำเป็นที่จะต้องใช้สมุนไพรเพื่อ

บำบัดรักษาโรค ก็จะต้องขออนุญาตก่อนเป็นกรณี ๆ ไป เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้มีการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนท่านอื่นไม่พุ่มเฟือย โดยยึดหลักของสมณนิสสัย 4 ต้องการให้ชุมชนพบกับความสุขทั้งโลกียสุขและโลกุตระสุข ตามสมณวิสัยและที่สำคัญจะต้องไม่ขัดต่อหลักของพระธรรมวินัย

สรุปได้ว่า การแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์ที่ปรับวิธีการรักษาพยาบาลไปตามปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและตามสถานะที่เป็นจริงในขณะนั้น ๆ ของผู้ป่วย จำเป็นต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับส่วนย่อยแต่ละส่วนของชีวิตมนุษย์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามการใช้ชีวิตของมนุษย์แต่ละคนตลอดเวลา การแพทย์แผนไทยซึ่งอาศัยวัฒนธรรมและความรู้ทางพระพุทธศาสนา จึงไม่จำเป็นต้องพิสูจน์คุณค่าของตนเองโดยอ้างอิงความเป็นวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกและสามารถยืนยันคุณค่าและความหมายของตนเองในการเอื้อประโยชน์ให้ผู้ป่วยทุกชนชาติได้ในบริบทของโลกหลังนวยุคเช่นในปัจจุบัน (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557 : 210-231)

4. แนวคิดเกี่ยวกับยาและสมุนไพรที่เนื่องด้วยพระพุทธานุญาต

ตั้งแต่ในครั้งพุทธกาลเป็นต้นมาหลักที่เกี่ยวกับการใช้ยา ที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ มีนายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอย่างหมอชีวกโกมารภัจจ์ มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยาในการถวายเป็นการรักษาภิกษุผู้อาพาธในหมู่พระสงฆ์สาวก และก็ต้องเป็นไปตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วตามสังคหกรรมปฏิรูป 3 อย่าง กล่าวคือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ของเหล่าสาวกผู้มีข้อวัตรปฏิบัติที่งามด้วย “อาทิกถยาณ มชฌเมกถยาณ ปริยสานกถยาณ” คือ มีความงามทั้งในเบื้องต้น งามทั้งในท่ามกลาง และงามทั้งในที่สุด” (พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 32)

ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสงฆ์เกิดอาพาธหรือเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ และมีความจำเป็นต้องใช้พืชสมุนไพร พระสงฆ์สาวกก็กราบทูลต่อพระพุทธเจ้า เพื่อทูลขอพระบรมพุทธานุญาต พระพุทธเจ้าก็ทรงพิจารณาแล้ว และทรงมีพระพุทธานุญาตเป็นกรณี ๆ ไปเพื่อความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย เพื่อความเหมาะสมแก่สมณสาธูปและสมณวิสัย เพื่อความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใสยิ่งแก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว กล่าวโดยสรุปก็คือเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังคหกรรม คือ พระพุทธศาสนา นั่นเอง สมุนไพรตามแนวทางแห่งพุทธศาสนามีดังนี้

พระพุทธานุญาตมูลเภสัช มูลเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่ พระสาวก ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตรากไม้ที่เป็นเภสัช คือ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อดุติพิต ข่า แฝก แห้วหมู ภิกษุรับประเคนมูลเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภค ต้องอาบัติทุกกฏฯ” (วิมพา (ไทย) 5/263/46.)

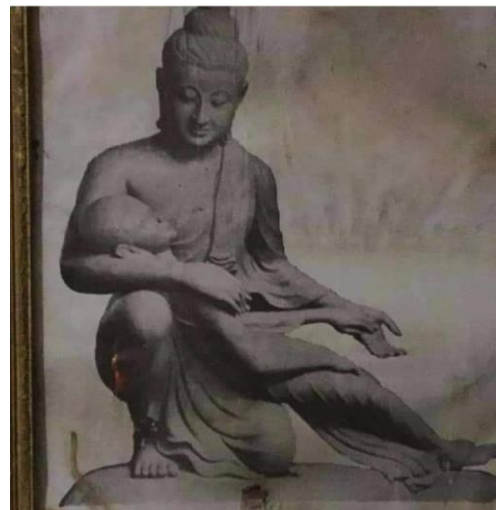
พระพุทธานุญาตกสาวเภสัช กสาวเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้น้ำฝาดเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตน้ำฝาดที่ใช้เป็นเภสัช คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดกระดอม น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดพญามือเหล็ก น้ำฝาดกระถินพิมาน ภิกษุรับประเคนเภสัชพืชสมุนไพรที่ใช้น้ำฝาดเป็นยา ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคน้ำได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏา”

พระพุทธานุญาตปณณเภสัช ปณณเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ใบเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตใบไม้ที่เป็นเภสัช คือ ใบสะเดา ใบมูกมัน ใบกระดอม ใบขี้กา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ใบฝ้าย เมื่อภิกษุรับประเคนปณณเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมี เหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคน้ำได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏา” (วินย.ม. (ไทย) 5/30/40.)

พระพุทธานุญาตผลเภสัช (ผะ-ละ-เพ-สัด) ผลเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ผลเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผลไม้เป็นเภสัช คือ ลูกพลับจากสา ตีปลี พริกสมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลแห่งโกศ เมื่อภิกษุรับประเคนผลเภสัชแล้วเก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึง บริโภคน้ำได้ เมื่อเหตุไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏา”

พระพุทธานุญาตขตุเภสัช ขตุเภสัช คือ พืชสมุนไพรที่ใช้ยางเป็นยา พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตยางไม้ที่เป็นเภสัช คือ ยางอันไหลออกจากต้นหิงคุ ยางที่เคี้ยว จากก้านและใบแห่ง ต้นหิงคุ ยางที่เคี้ยวจากใบแห่ง ต้นหิงคุ ยางอันไหลออกจากยอด ไม้ตะกะ ยางอันไหลออกจากใบแห่ง ต้นตะกะ ยางที่เคี้ยวจากใบ หรือไหลออกจากก้านแห่งต้นตะกะ ต้นกำยาน เมื่อ ภิกษุรับประเคนขตุเภสัชเหล่านั้นแล้ว เก็บไว้ใช้ได้ตลอดชีวิต ต่อมีเหตุ (อาพาธ) จึงบริโภคน้ำได้ เมื่อเหตุ ไม่มี (ไม่อาพาธ) ภิกษุบริโภคน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏา” (วินย.ม. (ไทย) 5/4/54)

พระพุทธเจ้ากล่าวกับพระอานนท์ ช่วงที่เกิดโรคห่า ในขณะที่พระองค์ไปปฐมพยาบาลพระที่ป่วย พระอานนท์ถามพระองค์ว่าไม่กลัวติดเชื้อหรือ พระองค์กล่าวว่า "อานนท์ ถ้าไม่ใช้กรรมที่เราทำมา เราก็จะไม่ได้รับกรรมนั้น แต่ ถ้าเราทำมา หนีอย่างไรก็หนีไม่พ้น"

ภาพจากสารานุกรม วิกิพีเดีย

พระพุทธานุญาตเกี่ยวกับยาตา ในสมัยพุทธกาล มีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคนัยน์ตา ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงถือเอาเหตุ ที่ภิกษุรูปนั้นอาพาธด้วยโรคนัยน์ตา จึงทรงมีพระพุทธานุญาตแก่พระสาวกว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตยาตา คือ ยาตาที่ปรุงด้วยเครื่องปรุงหลายอย่าง...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต ไม้อันทน กฤษณา กะลัมพิก ใบเฉียง แห้วหมู...”

พระพุทธานุญาตเภสัช 5 เรื่องเภสัชทั้ง 5 นี้ พระพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธานุญาตไว้ดังนี้ “เภสัชอันควร ล้มของภิกษุ ผู้อาพาธ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชทั้งห้าแล้ว พึงเก็บไว้ฉันได้ 7 วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุเก็บไว้ให้เกินกำหนดนั้นไป (ล่วงเกิน 7 วัน) พึงปรับอาบัติตามธรรม” (วินย.ม. (ไทย) 5/4/55)

พระพุทธานุญาตถั่วเขียว ในสมัยพุทธกาล ได้มีการนำเอาถั่วเขียวมาใช้เป็นพืชสมุนไพรด้วย พระองค์ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถั่วเขียว แม้ที่ต้มแล้ว ถ้ายังงอกได้ เรานุญาตให้ฉัน ถั่วเขียว ได้ตามสบาย”

พระพุทธานุญาตผลไม้ที่ใช้เพาะพันธุ์ไม่ได้ หากภิกษุต้องการผลไม้บางชนิดมาใช้ประโยชน์ในการ ประกอบยา หรือเป็นอาหาร แม้จะไม่มีผู้เก็บถวาย ภิกษุสามารถเก็บฉันเองได้ พระองค์ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ฉันผลไม้ที่ใช้เพาะพันธุ์ไม่ได้ หรือที่ปล่อนเมล็ดออกแล้ว” (วินย.ม. (ไทย) 5/4/64)

จากพืชสมุนไพรที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ตามที่กล่าวมานั้น มีอยู่หลายประเภท แต่ละประเภทก็มี พืชสมุนไพรที่ปรากฏหลายชนิด บางชนิดใช้ใบเป็นยา เรียกว่า “ปณณเภสัช” บางชนิดใช้ ราก หรือเหง้าเป็นยา เรียกว่า “มูลเภสัช” บางชนิดใช้ยางของพืชนั้น ๆ เป็นยา เรียกว่า “ชตฺเภสัช” บางชนิดใช้น้ำผดจากพืชนั้น ๆ เป็นยา เรียกว่า “กสาวเภสัช” เภสัชที่กล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าจะทรง อนุญาตพืชสมุนไพรชนิดใดอย่างนั้น พระองค์ทรงคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สมณวิสัย ไม่ได้เกิดจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงสรรพ สัตว์ทั้งหลาย และที่สำคัญต้องไม่ขัดต่อพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วด้วย

พืชสมุนไพรที่มีพระพุทธานุญาตรับรองตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น บางชนิดกล่าวไว้แต่เพียงว่า ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นยาได้เท่านั้น มิได้ระบุว่าจะใช้เป็นยาอะไร รักษาโรคอะไรได้บ้าง ที่กล่าวไว้ชัดเจน เห็นจะเป็นพระพุทธานุญาตเกี่ยวกับยาตาเท่านั้น ที่บอกให้รู้ว่าใช้เป็นยาตา และการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ก็จะมุ่งศึกษา เฉพาะพืชสมุนไพรที่มีพระพุทธานุญาตรับรองเป็นหลักเพียงเท่านั้น

สรุปได้ว่า การที่มีข้ออนุญาตเป็นพิเศษในบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับการใช้เภสัชหรือสมุนไพร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบำบัดรักษาโรคให้หาย จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ควรศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง ถูกบท ถูกแบบ ถูกวิธี เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและมีสุขภาพที่ดีต่อไป

5. แนวคิดทฤษฎีการรักษาของหมอชีวกโกมารภัจจ์

ชีวกโกมารภัจจ์ [ชี-วะ-กะ-โก-มา-ระ-พั๊ด] ผู้ได้รับขนานนามว่าเป็นบรมครูแห่งการแพทย์แผนโบราณ เป็นบุคคลที่ได้รับการยืนยันว่ามีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์สมัยพุทธกาล เรื่องราวของท่านมีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก (วิ. มหา. 5/128-152/144-164) และคัมภีร์อรรถกถากล่าวว่าท่านเป็นชาวมคธ อาศัยในพระนครราชคฤห์ ท่านเป็นแพทย์ที่มีความรู้ในเรื่องสมุนไพร การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การตั้งสมมติฐานของโรค มีกรรมวิธีการรักษาโรคต่าง ๆ และเป็นผู้เขียนคัมภีร์ตำรายารักษาโรคแผนโบราณหลายตำรับที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ท่านยังเป็นแพทย์ผู้ถวายการรักษาประจำองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย ท่านดำรงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา และเป็นพุทธสาวกที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งปวงในทางเป็นที่รักของปวงชน

ภาพจากสารานุกรม วิกีพีเดีย

หมอชีวกโกมารภัจจ์ ได้บำเพ็ญแต่คุณงามความดี ช่วยเหลือผู้เจ็บไข้โดยไม่เลือกฐานะ จนได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็น เอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งปวงในทาง "เป็นที่รักของปวงชน" ผู้ชื่อว่าเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้มีความรู้และการแพทย์แผนโบราณและการแพทย์แผนไทยเป็นอย่างดี มีชื่อเสียงในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร อุตถประวัติและเรื่องราวของท่าน (บางส่วน) ได้มีบันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ท่านได้ถูกระบุว่าเป็นผู้แต่งคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ธาตุบรรจบ เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงโรคเกี่ยวกับอุจจาระ และมหาภูตรูป สาเหตุของโรค ลักษณะของอุจจาระ และตำรายาที่ใช้รักษาโรค คัมภีร์ธาตุวิภังค์ เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงโรคที่เกิดจากความผิดปกติของธาตุ 4 ที่เป็นไปตามฤดูต่าง ๆ รวมทั้งตำรายาในการแก้ไข คัมภีร์ประณมจินดา เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงกำเนิดของโลกและมนุษย์ การตั้งครรรค์และการคลอดบุตร โรคที่เกิดกับแม่และทารก รวมทั้งตำรายาที่ใช้รักษาโรค และคัมภีร์โรคนิทาน เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสำคัญกล่าวถึงสาเหตุของการเกิดโรคซึ่งได้แก่ความผิดปกติของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อิทธิพลของฤดูกาล รวมทั้งตำรายาที่ใช้รักษาโรค นอกจากนี้ ตำรายาและวิธีการรักษาของท่านก็ยังได้ถูกกล่าวไว้ในคัมภีร์อายุรเวท อันเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงวิชาแพทย์แผนโบราณของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอีกด้วย

ในชีวิตการทำงานของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ท่านมีความสามารถในการรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรคหลายราย เช่น การรักษาภรรยาเศรษฐีในกรุงสาเกตที่เป็นโรคปวดศีรษะอยู่ 7 ปี ด้วยการผสมเนยใสกับตัวยาสมุนไพรแล้วให้น้ำดื่ยเพียงครั้งเดียวก็หาย การรักษาพระเจ้าปชโชตแห่งกรุงอุชเชนีผู้ป่วยเป็นโรคผอมเหลือง

ด้วยเนยใส และการรักษาอาการท้องผูกของพระพุทธเจ้าด้วยการอบก้านบัวด้วยตัวยาต่าง ๆ แล้วให้พระองค์สุดดม นอกจากนี้ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ส่วนที่เป็นพระวินัย ยังมีข้อความกล่าวถึงบทบาทการผ่าตัดผู้ป่วยของหมอชีวกโกมารภัจจ์ เช่น กรณีการรักษาเศรษฐีของชาวกรุงราชคฤห์ผู้ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะหมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ทำการรักษาโดยให้มัดเศรษฐีไว้บนเตียงแล้วกลกหนังศีรษะเปิดรอยประสานกะโหลกเพื่อนำสัตว์ที่มีชีวิตออกมา 2 ตัว ให้ชาวบ้านดู พร้อม ทั้งแจ้งว่าสัตว์ทั้ง 2 ตัวนี้กำลังกัดกินสมองของเศรษฐีซึ่งจะมีผลให้เศรษฐีเสียชีวิตได้ในเร็ววัน จากนั้นหมอชีวกโกมารภัจจ์ก็ได้ปิดแนวประสานกะโหลก เย็บหนังศีรษะปิดตามเดิม และทายาสมานแผลให้ ส่วนอีกกรณีหนึ่งท่านได้รักษาบุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี ผู้ป่วยเป็นโรคลำไส้บิด ทำให้อาหารไม่ย่อยและขับถ่ายไม่สะดวกโดยการผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ออกทำให้บุตรเศรษฐีหายป่วยเป็นปกติ (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557)

6. สรุป

จากการศึกษาพบว่า ท่านหมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นผู้มีความรู้ที่สำคัญแก่วงการแพทย์แผนโบราณ และการแพทย์แผนไทย เป็นอย่างยิ่ง ท่านมีแนวคิดทฤษฎีในการรักษา กล่าวคือ ในด้านองค์ความรู้ในเรื่องของสมุนไพร การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การคิดค้นวิธีการรักษาโรคในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการเสนอแนะการปฏิบัติตนดูแลสุขภาพแล้ว ยังเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการจัดการระบบที่เหมาะสมและถูกต้องในด้านการสุขภาพสิ่งแวดล้อม นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลและยังสามารถดำเนินการมาได้จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ท่านยังทรงไว้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมและเมตตาธรรมที่เปี่ยมล้น ด้วยความมุ่งมั่นและปรารถนาจะทำให้ผู้ป่วยใช้ทุกคนนั้นได้ทุเลา บรรเทา หายจากโรคต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ ทำให้เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป สมกับที่ได้รับสมญาแต่งตั้งให้เป็น เสด็จองค์ผู้เป็นที่รักของปวงชน ดังที่พระพุทธองค์ได้สรรเสริญแล้ว

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของนิกายมหายาน ได้กล่าวถึงอดีตชีวิตประวัติและการกำเนิดของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พิสดารแตกต่างไปจากที่มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกของนิกายเถรวาท โดยเฉพาะได้กล่าวถึง อดีตชาติในการอธิษฐานเพื่อให้ได้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และอธิษฐานนั้นก็เป็นจริง การใช้พืชสมุนไพรใกล้ตัว เช่น ขิง ข่า และ ฟ้าทะลายโจร ฯลฯ จึงยังคงเกี่ยวเนื่องกับการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายตามธรรมชาติ ก็ยังพออนามาช่วยบรรเทาและป้องกัน ไวรัสโควิด-19 ได้เช่นกันมิใช่หรือ?

7. เอกสารอ้างอิง

- ทิพย์ ปาณะโตชะ. (2519). *การควบคุมอาหารและยาเพื่อสวัสดิภาพของประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฝ่ายวิชาการ สุนทรไพศาล, (2544). *กฎหมายสาธารณสุข พระราชบัญญัติยา พระราชบัญญัติวิชาชีพเภสัชกรรม*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสารการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด.
ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). “ความสำคัญทางพุทธปรัชญาและลัทธิหลังนวยุค”. วารสารราชบัณฑิตยสถาน.
ปีที่ 39. ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.